

GLOBALIZACIJA

nova pojava ili novi trendovski termin

SANJA IVANČIĆ

Etnografski muzej Split

Iza lože 1

HR-21000 Split

UDK 316.32

Izlaganje sa skupa

Conference paper

Primljeno/Received: 4. 11. 2004.

*Pojam varoške narodne nošnje 1954. godine promovirala je ondašnja ravnateljica Etnografskog muzeja u Splitu gospođa Aida Koludrović. Pojam je nastao proučavanjem procesa preobrazbe autarkičnih (jadranskih) nošnji u polugotovo ili gotovo ruho, vrlo slično općem, građanskom odijevanju razdoblja u kome nastaju. Iz suvremene perspektive i rječnika rekli bismo kako je ovaj pojam nastao proučavanjem razdoblja **industrijske globalizacije** i njenih posljedica na domaće tradicijsko ruho. Drugi val, od 1945. do danas, **informacijske globalizacije**, zanimljiv je predmet proučavanja suvremenim generacijama etnologa, jer čini se, ima sasvim suprotne rezultate.*

Promišljajući koja bi tema, iz vidokruga etnološke struke i muzejske djelatnosti, te iz dosadašnjih osobnih rezultata rada, mogla biti predmetom lake preobrazbe u kvalitetni prilog ovome skupu, prva pretpostavka jest da znam čime se bavim, a druga je poznavanje pojma GLOBALIZACIJE.

Priznajem da me globalizacija kao stručni ili znanstveni pojam nikada nije zanimao. Štoviše, kao omiljen i već izrabljen pojam masmedijskog ispraznog zastrašivanja javnosti nepoznatim stvarima i nepoznatim riječima, kod mene je izazivala zaziranje.

Iz istih izvora emitiranja pojma, mojom površnom recepcijom zaključila sam i da je globalizacija negativan pojam, odnosno negativna pojava destrukcije prirodnih i kulturnih vrednota, jer su akteri globalizacije «loši momci», a «antiglobalisti» dobri momci, savjest ljudskog roda.

No, nevjerujući u tako kontrastni crno-bijeli svijet, te zamjenom stranog izraza, pridjeva *globalno* u domaći izraz *svjetsko* – *svjetski* – *svjetska*, iz osobne perspektive i svjetonazora to i ne bi trebao biti tako zastrašujući pojam.

Ponajprije zato što stvaranje i afirmacija pojma *varoških narodnih nošnji* etnologa splitskog Etnografskog muzeja, počiva na

proučavanju procesa preobrazbe autarkičnih (jadranskih) nošnji u polugotovo ili gotovo ruho, vrlo slično općem, građanskom odijevanju razdoblja u kome nastaju. Tako bismo za ovaj pojam **varoške nošnje**, kojeg držim značajnim teoretskim doprinosom splitskih etnologa hrvatskoj etnološkoj struci i znanosti, mogli reći da izrasta na procesu *svjetoizacije* narodnih nošnji ili možda, zamjenimo li ponovo ovaj izmišljeni, domaći izraz stranim, *globalizacije* narodnih nošnji.

Sam pojam *varoške narodne nošnje* promovirala je gospođa Aida Koludrović 1954. godine. Dakle, star je točno pedeset godina, a osobine tako atribuiranih nošnji možemo pratiti, dokumentirati i dokazati materijalom starim nešto manje od dvjestotinjak godina. S druge strane, globalizacija se kao ključna riječ javlja u zadnjem desetljeću 20. st.

Više od zadovoljstva što imam obilje gotovog materijala kojeg bi, metodom *cut-paste*, mogla pretočiti u kalup zadane teme, nametnulo mi se krupno pitanje:

je li *globalizacija* noviji naziv starih pojava,
ili je uistinu novija, samostalna pojava ?

Za pronalaženje odgovora te odbacivanje predrasude vezane uz prvu pretpostavku, trebalo je odrediti uporišnu točku na kojoj je sam kraj 20. st. iznjedrio pojam globalizacije.

Tekstovi koji se bave *fenomenom* globalizacije razjasnili su mi jedino nešto u čemu se svi autori slažu - da je **globalizacija nekakav proces**. Daljnje i točnije odrednice samog procesa gube se u apstraktnim i višeznačnim interpretacijama koje, čini mi se, prečesto mijesaju uzroke, tijek i posljedice samog fenomena.

Sve u svemu, čini mi se da bi globalizacija bila prastara pojava **protoka** ljudi, roba i kapitala koja se na samom kraju 20.st., potaknuta naglim razvojem tehnologije - posebno njenih telekomunikacijskih i informacijskih inovacija, prevratnički razvila u samosvojni, samoživi i poluautonomni sistem.

Slobodne, brze i efikasne akcije subjekata ovoga, u osnovi virtualnog, sistema imaju snažne utjecaje i posljedice po lokalne zajednice na svim razinama njihova entiteta i identiteta.

Kakve je tragove proces globalizacije ostavio/lja na hrvatsku tradiciju i kulturu, ili tradicijsku kulturu, osnovno je pitanje ovog znanstvenog projekta i skupa.

«Tragičan!», bez prevelikog razmišljanja rekli bi pesimist ili «antiglobalisti» i dijelom bi bili u pravu jer su gotovi predmeti industrijske, masovne proizvodnje, negdje u zadnjoj četvrtini 20. st., sasvim preuzeli mjesto «rukom rađenih predmeta».

Pa ipak, čini se da ovaj proces istiskivanja ili supstitucije «domaćih predmeta» materijalne kulture ili duhovnog izričaja «tuđicama», nikada nije sasvim potirao lokalni identitet određene zajednice. Prije bih rekla da ih je mijenjao, dopunjavao i preoblikovao u raznovrsne tipove i varijante, čije se stare i nove odlike toliko prožimaju, da se, bez pisanih dokumenata i potvrda, teško iščitava i utvrđuje prvobitni izvor utjecaja.

Ovo tvrdim iz iskustva proučavanja tradicijske kulture odijevanja hrvatske strane Jadrana, točnije srednje Dalmacije. U izradi nošnje ovoga kulturnog kruga, ponajprije zbog nedostatnost vlastitih sirovina, zarana su se koristile kupovne tkanine i gotovi predmeti iz trgovačkih mreža susjednih gradova. Nakit kao značajna komponenta kićenja ruha također nije bio «domaće» proizvodnje već obrtnički rad gradskih zlatara. Ali, iz iste gradske trgovačke ponude, u malim lokalnim sredinama razvile su se različite, osobene kompozicije tradicijskog ruha.

Konačno, na istim temeljima izrastao je i tip "**varoških**" narodnih nošnji koje sa domaćom, autarkičnom proizvodnjom težačkog domaćinstva ili seoske sredine apsolutno nemaju ništa. Možda će netko tvrditi da to i nije nošnja, jer je izrađena od skupocjenih kupovnih tkanina, aplicirane pozamanterije i gotovih predmeta. Ono malo sočnog ručnog rada, npr. zlatoveza, izgleda da su vezle redovnice. Što je još važnije, te nošnje nisu od ravne tkanine sastavljeno, nego nožicama iskrojeno ruho. Ipak je neosporno da «varoška» narodna nošnja ima sasvim izgrađenu osobnost i lokalni identitet.

Ovu, u svim svojim dimenzijama vrlo atraktivnu pojavu, u pregledima narodnih nošnji marginalizirala je čak i struka, i to dugo nakon što je Aida Koludrović ukazala na nju kao tradicijsku vrijednost.

Pojavu *varoške nošnje* uistinu možemo pripisati djelovanju prvoga vala tzv. **industrijske globalizacije** za koju je karakterističan porast efikasnosti, brzine prijevoza roba i pad njihovih cijena. Vremenski, ekonomski stručnjaci kao prvi val industrijske globalizacije određuju razdoblje 19. st. pa do Prvoga svjetskoga rata – 1914. godine

Potpuno isto vremensko razdoblje istražuje etnologija jer, složit ćete se, teško prodiremo u podatke starije od 19. st., a prvi svjetski rat krajnja je granica do koje možemo pratiti tradicijsku materijalnu kulturu kao živi i aktivni element društva i kulture. Razdoblje između dva svjetska rata više je održavalo tradicijsku kulturu onakvom kakva se razvila do 1914., pa se čini da se ona

uistinu mijenjala sukladno snazi globalizacijskih impulsa, jer između dva rata, tvrde stručnjaci, globalizacijski proces i nije bio tako snažan.

Zato bih za ovo prvo razdoblje industrijske globalizacije ili «globalizaciju kao staru pojavu», ustvrdila da je na tradicijsku kulturu odijevanja imala pozitivno, razvojno djelovanje. Ne zato što je globalizacijski proces bio slab, sporadičan ili nekomunikativan za sredinu na koju je djelovao, nego zato što je njena recepcija, odnosno reakcija na globalizaciju bila drukčija.

Suprotno tomu, istina je da je u drugom valu *informacijske globalizacije*, od 1945. do danas, tradicijska kultura sasvim potisnuta iz hrvatske svakodnevice. Međutim, nije i sasvim nestala. Prije bih rekla da je promijenjen njen status: iz statusa živog i aktivnog protagoniste u status pasivne «baštine». Kakve su posljedice njenog uzdizanja na pijedestal simbola, a svaki simbol je sažimanje osobina, tek mi je zabilježiti i istražiti.

GLOBALIZATION **- A Recent Phenomenon or a New Trendy Expression** **(Summary)**

Considering which topic - within the scope of ethnological profession, museum activities and previous personal results of research - could easily be transformed into a quality contribution to the proceedings of this ethnological symposium, the author suggests that before anything else one has to have a good notion both of particular subject matter and the concept of globalization.

The term sub-urban folk costume was introduced in 1954 by the then director of the Split Ethnographic Museum, Aida Koludrović. It appeared as a result of the study of transformation of autarkically produced (Adriatic type) folk costumes into ready-made clothing, which was very similar to urban clothes of the related period. From the present-day perspective and with the use of modern vocabulary, we could say that the term resulted from the study of industrial globalization and its influences on domestic traditional clothing. Information globalization, as its second phase, which has been occurring since 1945 up to the present day, is a subject matter of interest to contemporary ethnologists, for its consequences seem to be completely opposite.